

brich, Roland Barthes, Norman Bryson, David Freedberg, Hans Belting m.fl. Med nogle af de sidstnævnte tager Bolvig et opgør med den ikonografiske tradition fra Panofsky og plæderer med blandt andet Barthes og Bryson for, at billederne ikke blot ses som visualiseringer af udpræget religiøse, teologiske ideer, men i højere grad relateres til de mennesker, der har lavet dem, bestilt dem og brugt dem. Relevansen heraf kan ikke betvivles, og det er sikkert også rigtigt, at der er blevet forsømt en del på den front.

Der er mange aspekter ved Bolvigs tanker og teorier, der burde diskuteres grundigt, og det er således med en vis frustration, jeg inden for den her givne ramme kun kan kommentere nogle få: Bolvigs definition af »det religiøse« eller rettere mangel på definition forekommer mig at være et problem. »Den religiøse ikonografi er kun en lille del af et billedes informationspotentiale«. En del? Ja. Men en lille del? På samme måde med begrebet »det verdslige«. I en kommentar til billedet af Adam og Eva i Hjembæk skriver Bolvig: »Det er et selvstændigt motiv om to voksne og et barn, der etablerer deres egen *verdslige* tilværelse oppe på kalken«. Er det verdsligt, fordi de ikke er klædt i skindkjortler, og fordi sveden ikke springer af Adams pande? Er det verdsligt, fordi den lille familie ser ud til at befinde sig godt i deres dont og i hinandens selskab? Det forekommer mig, at en sådan tolkning kræver en langt mere puritansk tilgang end senmiddelalderens.

Til syvende og sidst stiller vi de spørgsmål til historien og også til de middelalderlige kalkmalerier, som vi hver især synes er de mest relevante, interessante og givtige, og i mange tilfælde, forekommer det mig, søles helt jordnære »common sense«-begreber ind i en

håbløst pseudo-akademisk og unødigt vanskeligt forståelig, indforstået og distanceskabende terminologi. Dette er imidlertid ikke »problemet« med Axel Bolvig, hvis der da overhovedet er et problem. Han har ret i, at billederne ikke kun er visualiseret teologi, men i forsøget på at rette op på kursen har han efter min mening en tendens til at havne i den modsatte grøft. Det gælder f.eks., når han i en afsluttende bemærkning skriver, at senmiddelalderens såkaldte realistiske maleri »verdsliggør selv de mest ophøjede sakrale motiver«. Hvad teologien angår, bliver der til tider tale om forenklinger, der nærmer sig forvanskninger: »Ved koncilet i Nikæa 787 introduceredes tilbedelse ved stedfortræder«. Hvis der er noget, 2. Nikæakoncil sondrer imellem, er det den relative ære, der tilkommer ikonen (latin: *veneratio*) og den absolutte tilbedelse (latin: *adoratio*), der kun tilkommer den treenige Gud. »1215 bestemtes det ved Laterankoncilet, at Kristus er til stede i nadveren«. Det har de kristne altid ment, og det er nogle ganske andre teologiske niveauer, man skal have fat på her.

Det er godt, at denne bog er kommet, for den skal nok sætte skub i den faglige debat. Men det er synd, at der ikke er lagt et lidt større redaktionelt arbejde for dagen, så den meget store forskel i fagligt niveau, der er mellem de enkelte bidrag, var blevet udlignet.

Hans Jørgen Frederiksen

Hanne Raabyemagle: *Christian VII's palæ Amalienborg*, 1-2. Med fotografier af Ole Woldbye og bidrag af Ole Feldbæk. (Christian Ejlers' Forlag, 1999). 628 s., 1.200 kr.

Steen Ejler Rasmussen omtalte i 1953 Christian VII's palæ som »et af jordens mest fuldendte arkitekturværker«. Givet

er det, at palæet som i dag er en del af Amalienborg, er det fornemste arkitektoniske bygningsværk fra 1700-tallets Danmark, der endnu er bevaret. Det er også sikkert, at palæet i europæisk sammenhæng hæver sig som et af de allerbedste eksempler på den franske rokoko.

Palæet er tegnet af Eigtved og er opført 1749-54 for overhofmarskal A.G. Moltke, der 1746-66 var monarkiets mægtigste mand. Ole Feldbæk indleder med en engageret skildring af Moltke, der anvendte palæet frem til sin død i 1792. Efter det første Christianborgs brand i 1794 blev det erhvervet af kongefamilien samme år. Palæet fik derefter navn efter Christian VII, der er den eneste monark, der har beboet det. Siden 1808 har palæet især været anvendt til repræsentation og gæstebolig. I folkestyrets første årtier havde Udenrigsministeriet dog også til huse her. Fra 1982-96 blev palæet gennemgribende restaureret både ud- og indvendigt, men blev også tilføjet flere mindre vellykkede nydannelser som blandt andet Bjørn Nørgaards berømte monogram i vestibulen (se s. 560). På trods af dette og andre forandringer i interiøret gennem tiderne (nyklassicisme, empire m.v.), der gennemgås i bind 2, er helheden dog fortsat umiskendeligt rokoko.

Kunsthistorikeren Hanne Raabymagle var Slots- og Ejendomsstyrelsens konsulent ved restaureringen. Hendes forskning i bygningens historie er grundlaget for dette monumentale værk. Efter indledende kapitler om projekteringen og opførelsen bliver læseren solidt informeret om de enkelte rum og deres detaljer. Illustrationerne, og især de fremragende fotografier af Ole Woldbye, giver syn for sagen. Raabymagles kunsthistoriske viden og formidling er særdeles grundig. Kun kan man beklage, at dagliglivet i palæet, f.eks. det noget tynde kapitel om »Livet i Moltkes Palæ« (s. 368-379), ikke også blev overladt til

Ole Feldbæk, der utvivlsomt ville have givet emnet større tyngde.

Som helhed er der tale om et pragtværk, der for fremtiden ikke alene vil være hovedværket om Christian VII's palæ, men også fremstå som en kulmination i de seneste års mange smukke arkitekturhistoriske hovedværker (f.eks. *Den røde Bygning og Klassicismen i København*). I hvert fald bliver det ikke nemt at eftergøre dette værk.

Jens Morten Jessen

Harald Ilsøe: *Det kongelige Bibliotek i støbeskeen. Studier og samlinger til bestandens historie indtil ca. 1780*, I-II. Danish Humanist Texts and Studies, vol. 21. (Museum Tusulanums Forlag, 1999). 750 s., 500 kr.

Henrik Horstbøll og John T. Lauridsen (red.): *Den trykte kulturarv. Pligt- og levering gennem 300 år*. Dansk Humanist Texts and Studies, vol. 16. (Museum Tusulanums Forlag i samarbejde med Det kongelige Bibliotek og Statsbiblioteket, 1998). 631 s., 525 kr.

De to voluminøse værker er guldgruber for historikere med interesse for bog- og biblioteksvæsen. Fhv. forskningsbibliotekar Harald Ilsøe har siden sin pensionering fra Det kgl. Bibliotek i 1994 fulgt Erland Kolding Niensens opfordring til at fortsætte og afrunde sine hidtidige boghistoriske studier i Det kgl. Biblioteks samlinger – eller rettere i den tidlige historie. For så vidt kan det kun undre, at værket netop blev udgivet »i anledning af« indvielsen af Den sorte Diamant. Denne ydre anledning skal man dog ikke lade sig afskrække af. Der er ingen sammenhæng mellem Ilsøes værk og den nye bygnings appel til kulturbrugere. Derimod er det uden tvivl ment som en cadeau til Harald Ilsøe at udgive hans værk ved en milepæl i bibliotekets historie.